

NOVÝ TRESTNÍ ŘÁD A KRIMINALISTIKA

НОВЫЙ УГОЛОВНО-ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ КОДЕКС И КРИМИНАЛИСТИКА

DIE NEUE STRAFORDNUNG UND DIE KRIMINALISTIK

IVAN PJEŠČAK

Náš nový trestní řád (zák. čís. 141/61 Sb.) odpovídá potřebám společnosti v období vybudování socialismu, budování vyspělé socialistické společnosti a shromažďování sil pro přechod ke komunismu. Zákonná úprava je volena tak, aby mohla sehrát významnou úlohu zejména v boji proti kriminalitě, která zůstává i při své klesající tendenci jedním z nejzávažnějších záporných společenských jevů¹⁾ Je v ní vyjádřeno v podstatě všechno kladné z dosavadní vcelku úspěšné praxe na úseku boje proti kriminalitě, jakož i nejnovější poznatky trestně procesní a kriminalistické vědy. Významnou úlohu zde sehrála i aplikace poznatků, získaných ze studia především sovětských zkušeností, sovětské vědy, praxe a trestního zákonodárství na naše československé poměry. To vše ve svých důsledcích umožňuje nové pohledy na některé, především styčné, trestně procesní a kriminalistické otázky. V dalším soustředíme svoji pozornost na tři otázky podobného charakteru: za první, na vztah kriminalistiky a trestního procesu, za druhé, na vztah základních zásad trestního řízení, zásad přípravného řízení a zásad provádění jednotlivých kriminalistických metod a způsobů a nakonec, za třetí, na úkoly kriminalistiky při zkoumání příčin kriminality, jakož i při předcházení trestné činnosti.

I.

Je to především otázka *vztahu kriminalistiky a trestního procesu*. V naší kriminalistické a trestně procesní literatuře se setkáváme s rozdílnými, někde i protichůdnými názory na tuto otázku.²⁾ Řešení navrhovaná jednotlivými autory jsou zpravidla podmíněna jejich stanoviskem k širší otázce — k předmětu

¹⁾ Srovnej k tomu důvodovou zprávu k vládnímu návrhu osnovy zákona o trestním řízení soudním (Zák. čís. 141/61 Sb.), Národní shromáždění Československé socialistické republiky 1961, III. volební období, čís. 66, str. 115.

vědy trestně procesní a kriminalistické. V tomto článku se dotkneme jen některých doposud nejméně rozpracovaných dílčích aspektů této složité problematiky.³⁾

Trestní řád, jak vyplývá z § 1, upravuje postup orgánů činných v trestním řízení. Studium vyšetřovací a soudní praxe ukazuje, že činnost těchto orgánů nelze zúžit jen na dodržování stanovené zákonné úpravy postupu. Např. vyšetřovatel při provádění ohledání místa činu používá za účelem vyhledání a zajištění stop trestné činnosti různé jiné prostředky, způsoby a metody. Zvolený postup na místě činu není něco neměnného. Mění se zpravidla podle charakteru vyšetřované události, rozsahu znalosti o ní apod. Při volbě postupu není vyšetřovatel zcela „svobodný“; individuálnost každého jednotlivého případu podmiňuje i tomu odpovídající konkrétní postup. Přitom § 113 trestního řádu upravuje jen účel ohledání — přímým pozorováním objasnit skutečnosti, důležité pro trestní řízení — jakož i povinnost sepsat o tomto úkonu protokol, který by poskytoval úplný a věrný obraz o předmětu ohledání. V podstatě je obdobná situace i u ostatních vyšetřovacích a jiných úkonů náležitého zjišťování věcí. Vzniká proto otázka, *podle jakých hledisek se provádí výběr vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků náležitého zjišťování věcí pro jejich přímé vyjádření v trestně procesním zákonu* (které, v jakém rozsahu, proč a pod.).

Nelze považovat za vyčerpávající a uspokojivou odpověď, že např. jsou to „významnější“, „nesporné“, „zásadní“, „praxí prověřené“ metody, způsoby a prostředky kriminalistikou „vypracované“ a „doporučované“⁴⁾ nebo že je třeba „provádět určité zásahy do individuální sféry třetích osob (svědků, znalců)“⁵⁾. Tím je dána odpověď jen na část otázky, z našeho hlediska méně podstatnou. Je samozřejmé, že například u vyšetřovacích metod půjde jen o nesporné, v praxi prověřené, významnější, zásadnější vyšetřovací metody. Ale skutečnost je taková, že ne všechny podobné metody jsou v trestním řádu výslovně uvedeny; ne vždy musí být také stejný stupeň „závažnosti“,

³⁾ Srovnej k tomu např. tyto práce: Štorch, *Řízení trestní rakouské*, díl I., 1887; Prušák, *Československé trestní řízení*, 1921; Kalláb, *Učebnice trestního řízení*, 1930; Miřička, *Trestní právo procesní*, 1932; Solnař, *Učebnice trestního řízení*, 1946; *Československé trestní řízení*, pod red. Vl. Solnaře, 1958; Němec, *Základy kriminalistiky*, 1954; *Učebnice kriminalistiky*, pod red. B. Němce, 1959; *Československé trestní řízení*, pod red. Vl. Solnaře, 1963. V podstatě je obdobná situace i v sovětské literatuře a v literatuře ostatních socialistických států.

⁴⁾ V ostatních otázkách odkazujeme především na práci S. P. Mitričeva, *Předmět, metod i sistema sovětské kriminalistiky*, Moskva 1956; N. N. Poljanskij, *Voprosy teorii sovětského ugovolnogo processa*, Moskva 1956; *Kriminalistika*, Moskva 1959; *Učebnice kriminalistiky*, Praha 1959; *Československé trestní řízení*, Praha 1958; I. Pješčak, *K předmětu socialistické kriminalistiky*, — *Kriminalistický sborník*, čís. 2, roč. 1959; I. Pješčak, *K některým aktuálním otázkám socialistické kriminalistiky*, *Právnícké štúdie*, čís. 1, roč. 1960.

⁵⁾ M. N. Grodzinskij, *Sovetskij ugovolnyj process i kriminalistika*, *Voprosy kriminalistiky*, čís. 1—2, roč. 1962, str. 10; *Kriminalistika*, Moskva 1951, str. 5—7; A. I. Vinberg, *Otázky kriminalistiky v novém trestně procesním zákonodárství*, *Sovětskoje gosudarstvo i pravo*, čís. 4, roč. 1961, překlad, *Kriminalistický sborník*, čís. 9, roč. 1961.

⁶⁾ *Československé trestní řízení*, vysokoškolská učebnice, pod redakcí Vl. Solnaře, Praha 1958, str. 147.

„významnosti“ příslušné vyšetřovací metody z trestně procesního a kriminalistického hlediska. Ve vyšetřovací praxi se, například, již dávno s úspěchem používá vyšetřovací experiment. I kriminalistická věda vcelku v dostatečném rozsahu propracovala taktiku a techniku provádění tohoto významného vyšetřovacího úkonu. Přesto nový trestní řád se o něm nezmiňuje. Do trestně procesního zákona jsou nepochybně zahrnovány vyšetřovací metody postupně, jak je kriminalistika rozpracovává.⁶⁾ Nelze však ani tuto okolnost povýšit na obecně platné hledisko. Potvrzuje to vývoj našeho trestně procesního zákonodárství. Ohledání místa činu znaly již nejstarší trestní řády, platné na našem území.⁷⁾ Od té doby se však ledacos podstatně změnilo, a to nejenom v provádění tohoto úkonu, ale i v jeho samotné podstatě. Kriminalistika vypracovala podrobnou techniku a taktiku jejího provádění. Přesto se tyto změny neodrazily v trestně procesním zákoně v rozsahu našich očekávání. Jak již bylo výše uvedeno, náš nový trestní řád se omezuje jen na stručnou charakteristiku účelu ohledání a některých náležitostí protokolu o něm, což izolovaně vzato by mohlo znamenat určité zúžení zákonné úpravy postupu při provádění tohoto úkonu. Považovat tuto okolnost za obecně platné hledisko, znamenalo by dále, že budeme svědky stále rozsáhlejších, objemnějších trestně procesních zákonů. Vývoj našeho trestně procesního zákonodárství potvrzuje spíše opačnou tendenci.⁸⁾ Nemůže být obecně platným hlediskem, ani prohlubování „formálních záruk“ zajišťování objektivního provádění těchto vyšetřovacích úkonů. Náš trestní řád, například, nevyžaduje přibírání nezúčastněných osob k provádění ohledání místa činu; s podobným požadavkem jsme se však setkali v § 227 zák. článku XXX. z roku 1896.⁹⁾ Nakonec nelze bez výhrad souhlasit ani s tvrzením, že kriminalistika se má omezit jen na detailní rozpracování metod, způsobů a prostředků výslovně vyjádřených v trestně procesním zákonu. Podobné „podřizování“ kriminalistiky trestnímu procesu je nesprávné například již proto, že u řady vyšetřovacích metod se setkáváme s opačným jevem: nejprve podrobné propracovávání metod, způsobů a prostředků kriminalistic-

⁶⁾ Není to nic jiného než výraz požadavku, aby vědečtí pracovníci (věda vůbec) rozpracovávali určité otázky, významné z hlediska společenských potřeb s určitým předstihem. (Srovnaj materiály z konference koordinátorů státního plánu vědecko-výzkumné práce, pořádané ČSAV, v roce 1961).

⁷⁾ V § 225 (zák. článek XXXIII. z roku 1896) se hovoří: „Je-li třeba osobního pozorování, aby byli zistěné a objasněné skutkové okolnosti, důležité pro trestní věc, budete přibíráni znalci.“

⁸⁾ Tak trestně soudní řád (zák. článek XXXIII. z roku 1896) obsahoval celkem 592 paragrafů, zákon z 19. prosince 1956, čís. 64 Sb., o trestním řízení soudním 415 paragrafů, platný trestní řád (zákon ze dne 29. listopadu 1961, čís. 141 Sb.) 391 paragrafů. Zákon ze dne 12. července 1950, čís. 87 Sb., o trestním řízení soudním měl dokonce jen 326 paragrafů. Samozřejmě, nelze zjednodušovat tuto problematiku na formální výpočet paragrafů. Ve skutečnosti je však stejná situace v podstatě i pokud jde o obsah a rozsah těchto ustanovení, zejména z hlediska zákonného vyjádření vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků.

⁹⁾ Tím se nedotýkáme otázky účelnosti zařazení tohoto požadavku (de lege ferenda) výslovně do trestně procesního zákona, podobně jak je tomu v sovětských trestně procesních zákonech.

kou vědou a jejich všestranné prověření v praxi a teprve poté vyjádření v zákonu některých jejich stránek a při tom ani ne vždy (z celkového hlediska příslušné vyšetřovací metody) těch nejzákladnějších nebo bez toho, aby vznikala potřeba jejich další detailizace. V tom se přece projevuje i určitý vliv kriminalistiky na tvorbu trestně procesních norem.

Tato otázka souvisí s obecnější otázkou: které společenské vztahy a proč mají být právem upravované? V této obecnější poloze jde však o otázku obecné teorie státu a práva; bezprostředně se dotýká podstaty a funkcí práva vůbec, podstaty a funkce socialistického práva při výstavbě socialismu a komunismu zvláště.¹⁰⁾ Z hlediska námi zkoumané problematiky chceme poukázat zejména na tyto skutečnosti. Dosažený stupeň našeho vývoje vyžaduje nadále využívat v boji se zločinností socialistické právo (československé socialistické trestní právo a československé socialistické trestně procesní právo), neustále zdokonaľovat tento účinný nástroj i pro zvyšování socialistické a komunistické uvědomělosti lidí, včetně orgánů činných v trestním řízení. Je to jedna z nezbytných podmínek dalšího, ještě podstatnějšího snížení kriminality v naší vlasti a perspektivy její úplné likvidace. Při volbě určité úpravy postupu orgánů činných v trestním řízení zákonodárce se řídí především snahou upravit postup orgánů činných v trestním řízení, jakož i práva a povinnosti subjektů trestně procesních právních vztahů tak, aby co nejlépe odpovídal sociálně ekonomickým změnám, ke kterým u nás dochází při výstavbě vyspělé socialistické společnosti a shromažďování sil pro přechod ke komunismu a zároveň aby tato úprava, na jedné straně, zajišťovala reálnou možnost rychlého, úplného a objektivního odhalení a vyšetření každé trestné činnosti (náležitého zjištění věcí), spravedlivé potrestání (podle zákona) jejich pachatelů, jakož i předcházení trestné činnosti (což vše předpokládá i určité zásahy do individuální sféry jednotlivých občanů) a na straně druhé, aby byly přesně vymezeny základní práva a povinnosti subjektů trestně procesních právních vztahů a aby byly poskytnuty účinné záruky pro ochranu práv a oprávněných zájmů všech občanů, účastnících se trestního řízení. Tomuto základnímu hledisku je podřízen v podstatě i výběr kriminalistických vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků pro jejich vyjádření v trestně procesním zákonu. S přihlédnutím k tomu můžeme pak všechny kriminalistické vědecko-technické a taktické způsoby, metody a prostředky, vyjádřené v platném trestním řádu, rozdělit do několika skupin. Přitom důvody jejich zákonného zařazení se namnoze překrývají, vzájemně souvisí a navzájem se podmiňují. Budou to především vědecko-technické a tak-

¹⁰⁾ V tomto směru odkazujeme zejména na připravenou k tisku monografickou práci Boguszaka o problematice socialistické zákonnosti. Pokud jde o otázku, které kriminalistické vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky jsou zakotveny v novém trestním řádu, odkazujeme na článek L. Zázvurka, *Otázky kriminalistiky v novém trestním řádu*, Kriminalistický sborník, čís. 5, roč. 1963. Tuto problematiku v sovětském trestně procesním zákonodárství řeší A. I. Vinberg v článku *Otázky kriminalistiky v novém trestně procesním zákonodárství*, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, čís. 4, roč. 1961, překlad, Kriminalistický sborník, čís. 9, roč. 1961.

tické metody, způsoby a prostředky, které představují proces postupného rozvíjení a zdokonalování socialistické demokracie i na tomto úseku naší společenské praxe. V tomto směru jsou to především vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, které znamenají další prohloubení demokratických základů našeho trestního procesu, odpovídajícího dosaženému stupni vývoje společnosti. Tento demokratický základ působí v našem směru hlavně přes základní zásady trestního řízení, jakož i trestně procesní formu. Budou to dále vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, které přispívají k postupnému rozvíjení účasti pracujících i na úseku náležitého zjišťování trestné činnosti a jejího předcházení. Zlepšování práce orgánů činných v trestním řízení (s přihlédnutím ke kladům a nedostatkům, vyskytujícím se v jejich činnosti) a postupné zesilování kontroly (včetně lidové kontroly) jejich činnosti sleduje další skupina vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků. Zvláště škodlivě se může projevovat v práci orgánů činných v trestním řízení rutinérství, byrokratismus, formalismus, obžalovací úchylna, neplánovitost apod. Do další skupiny zahrnujeme především stále se prohlubující záruky dodržování socialistické zákonnosti v činnosti těchto orgánů. Při tom problematiku nelze zúžit jen na záruky zajišťování práva obviněného na obhajobu v tom nejširším smyslu slova, ale i záruky účinného využívání všech zákonných možností v zájmu úspěšného boje s kriminalitou, včetně v zájmu rychlého, úplného a objektivního odhalení a vyšetření každé věci. Poslední skupinu tvoří vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, které jsou vyjádřením hlubšího poznání procesu zjišťování objektivní pravdy v trestním řízení. Budou to tedy nejpokrokovější vědecko-technické a taktické způsoby, metody a prostředky, které se v praxi již osvědčily a které jsou objektivně schopné vést k poznání objektivní pravdy v trestním řízení apod.

To jsou nejzákladnější obecně platná hlediska zákonného vyjadřování kriminalistických vědecko-technických a taktických metod, způsobů a prostředků, a to jak v minulosti, tak v budoucnosti. Ukazují na podstatu vztahu kriminalistiky a trestního procesu (kriminalistika proto obohacuje trestní proces, ovlivňuje tvorbu trestně procesních právních norem, přispívá k úspěšnému plnění jeho úkolů apod.), jakož i na celkovou tendenci vývoje v tomto směru. Perspektivně (de lege ferenda) se projeví konkrétně v tom, že dojde například k zákonnému vyjádření některých dalších kriminalistických doporučení, zejména u ohledání, konfrontace, opoznáání věci a osob (rekognice), vyšetřovacího experimentu, rekonstrukce apod. Zároveň, což je neméně důležité, umožňují nám tato hlediska rozeznat jejich kvalitativní odlišnost od hledisek zákonné úpravy v buržoazním státě.

Správnost tohoto našeho závěru nejlépe vynikne, když zevrubněji prozkoumáme důvody, které vedly ke změně našeho trestního řádu v roce 1956 a 1961. V období před rokem 1956 vyskytly se na úseku trestního řízení mimo jiné případy použití nesprávných vyšetřovacích metod, které nepřispívaly ke zjištění

objektivní pravdy, ale naopak vedly k jejímu zkreslení, čímž byla narušována důvěra pracujících v naše bezpečnostní, vyšetřovací a soudní orgány. Celostátní konference KSČ v roce 1956 vyšla z kritiky těchto nedostatků a učinila v tomto směru konkrétní opatření. Uložila, jak se výslovně zdůrazňuje v usnesení, zakotvit v trestním řádu mimo jiné zásadu, že „samotné doznání obviněného nezabavuje vyšetřovací orgány a soud povinnosti použít i dalších prostředků pro zjištění objektivní pravdy a zakázat takový postup při vyšetřování, který nezajišťuje jeho správné provedení, zjištění objektivní pravdy a získání pravdivých důkazů“.¹¹⁾ Tato směrnice byla potom konkrétně vyjádřena v základních zásadách trestního řízení (zákon čís. 64/56 Sb.), jakož i v § 102 odst. 2 a § 182 odst. 4 tr. ř., kde je výslovně uvedeno, že doznání obviněného nezabavuje vyslyšajícího povinnosti přezkoumat a všemi dosažitelnými prostředky ověřit všechny okolnosti případu. Do trestního řádu byly zakotveny i další taktické zásady podobného charakteru. Tak v § 102 odst. 1 trestního řádu z roku 1956 se hovoří, že k výpovědi nebo k doznání nesmí být obviněný žádným způsobem donucován a při výslechu je třeba brát ohled na jeho osobnost; tamtéž v § 101 odst. 3 je uvedeno, že vyslyšající musí klást otázky jasné a srozumitelné, bez předstírání klamných a nepravdivých okolností a že tyto nesmějí obsahovat pokyn, jak má na ně odpovídat. To však neznamená, že trestní řád z roku 1950 umožňoval kritizovaný postup, zejména neproověrování doznání, předstírání různých klamných a nepravdivých okolností apod. Bylo by to v rozporu s jeho socialistickou podstatou; i on byl založen důsledně na zásadě objektivní pravdy. Naše kriminalistická a trestně procesní věda na to poukazovala, i když ne vždy důsledně.¹²⁾ V praxi se však vyskytly případy nerespektování těchto vědeckých poznatků. Ukazovala se proto potřeba povýšit tato doporučení na právní normu a i za pomoci tohoto nástroje prosadit tento postup do praxe. Potvrzení toho najdeme přímo v usnesení Celostátní konference KSČ. Výslovně se v něm hovoří, že tato opatření bylo třeba učinit v zájmu upevnění socialistické zákonnosti v trestním řízení, zajištění vzájemné prověrky práce orgánů bezpečnosti, prokuratury a soudu, objektivnosti průběhu trestního řízení a práva obviněného na obhajobu.¹³⁾

Nový trestní řád z roku 1961 tuto poslední úpravu v podstatě převzal. Ukázalo se totiž, že změny, provedené v roce 1956 ve smyslu zásad, které vytyčila v roce 1956 Celostátní konference KSČ pro práci orgánů bezpečnosti, prokuratury a soudu, se v uplynulých letech ve svém celku plně osvědčily a vyhovují i pro současnou etapu socialistické výstavby naší vlasti. Změny, ke kterým došlo v trestním řádu byly podmíněny především sociálně ekonomickými změnami, k nimž došlo v naší vlasti a odrážejí se v nich hlavní tendence našeho dalšího

¹¹⁾ Materiály z celostátní konference KSČ, *Nová mysl*, zvláštní číslo, roč. 1956, str. 186.

¹²⁾ Bylo to i v důsledku nepříznivého vlivu Vyšinského názoru na otázku doznání v kontrarevolučních trestních věcech.

¹³⁾ Materiály z celostátní konference KSČ, *Nová mysl*, zvláštní číslo, roč. 1956, str. 286.

vývoje, jakož i dosažený stav na úseku boje s kriminalitou a cesty jeho zlepšování vzhledem k perspektivním úkolům. Například na úseku přípravného řízení sledují další zkvalitnění vyšetřování, zvýšení účinnosti práce orgánů přípravného řízení a prohloubení jeho socialistického charakteru a výchovného poslání.¹⁴⁾ Předně je zde skupina změn, která vyjadřuje proces zdokonalování socialistické demokracie a rozšiřování přímé účasti pracujících i na tomto důležitém úseku společenské praxe. Tento proces našel svůj výraz především v nové základní zásadě trestního řízení, v zásadě spolupráce se společenskými organizacemi, která si ponechává svoji platnost i ve stadiu přípravného řízení. Zde se projevuje jak při vyřizování některých trestných činů, tak i při odhalování a vyšetřování trestných činů, při čemž formy účasti pracujících v této poslední oblasti zákon blíže nespecifikuje. Ponechává to praxi a vědě. Dále jsou to změny podmíněné snahou prohloubit kvalitu vyšetřování, zejména formou rozšiřování samostatnosti vyšetřovacích orgánů, zvýšení jejich iniciativy a aktivity při vyšetřování. Projevilo se to především ve výslovném ustanovení, že hodnocení důkazů, podle vnitřního přesvědčení provádí nejen soud, nýbrž i prokurátor a vyšetřovatel. Zákonodárce však nestanovil speciální záruky pro zajištění této zásady v praxi. Výrazem snahy prohloubit samostatnost vyšetřovacích orgánů je i výslovný požadavek zákona, aby vyšetřování konal vyšetřovatel osobně a při vyšetřování postupoval z vlastní iniciativy a samostatně. Zákon činí vyšetřovatele plně odpovědným za zákonné a včasné provádění jednotlivých vyšetřovacích úkonů apod. Třetí skupina změn byla provedena za účelem určitého zjednodušení přípravného řízení při zachování záruk zákonnosti úkonů (vyšetřovacích i jiných), jichž se tyto změny týkají. Platná úprava např. nevyžaduje vznášet nová obvinění při každé změně kvalifikace skutku, který je předmětem vyšetřování. Usnesení o vznesení obvinění nebude nutno vždy zvlášť písemně vyhotovovat. Není obligatorní účast zapisovatele po dobu celého provádění výslechu obviněného nebo svědka. Je dána možnost v omezeném rozsahu převzít některé materiály získané před zahájením vyšetřování, jakož i provádět některé vyšetřovací úkony pomocí bezpečnostních či jiných orgánů apod. Nakonec nová úprava dále prohloubila záruky pro úplné, všestranné a objektivní vyšetřování každé trestní věci. Projevilo se to jednak ve výslovném zdůraznění, že již v průběhu vyšetřování je třeba objasnit i okolnosti potřebné pro rozhodnutí o náhradě škody a učinit opatření k jejímu zajištění, jakož i odhalit okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožňovaly její spáchání a jednak v rozšíření práv obhájce již v tomto stadiu trestního řízení.

V této souvislosti vzniká další otázka: do jaké míry je sama podstata kriminalistikou vypracovaných a doporučovaných vědecko-technických metod, způsobů a prostředků ovlivňována skutečností, zda jsou v trestně procesním zákonu výslovně vyjádřeny, či nikoliv. Předně se domníváme, že v trestně

¹⁴⁾ *Československé trestní řízení*, Praha 1963.

procesním zákonu výslovně vyjádřené kriminalistické vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky neztrácejí svůj kriminalistický charakter a v důsledku toho nepřestávají tvořit i nadále součást předmětu kriminalistické vědy.¹⁵⁾ Tento kriminalistický charakter si zachovávají nejen kriminalistické vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, používané vyšetřovacími orgány v přípravném řízení, ale i jinými orgány, případně i v jiných stádiích trestního řízení, konkrétně prokurátory, soudci, soudními experty a bezpečnostními orgány. V kriminalistické literatuře převládá všeobecně názor, že rozdíl mezi těmito dvěma základními skupinami kriminalistických metod, způsobů a prostředků spočívá v tom, že „věda trestního procesu zkoumá právní normy, které jsou závazné pro všechny účastníky procesu. Naproti tomu kriminalistika, vycházejíc z těchto právních norem, vypracovává technická a taktická doporučení, jejichž použití záleží na účelnosti v konkrétním případě“.¹⁶⁾ Považujeme to v zásadě za správné, avšak s těmito výhradami: za prvé, že se kriminalistické metody, způsoby a prostředky v trestně procesním zákonu výslovně uvedené nevylučují z předmětu kriminalistiky a za druhé, že „účelnost“ použití není chápána jako libovůle, ničím neomezená volnost. Individuálnost každé konkrétní trestní věci podmiňuje použití zcela konkrétní individuálně určité kriminalistické metody, způsobu a prostředku pro možnost jejich náležitého zjištění; nesprávná volba v tomto směru přinejmenším ztěžuje nebo vůbec znemožňuje náležité zjištění věcí. Nerespektování tohoto požadavku je taktéž porušováním socialistické zákonnosti příslušnými orgány trestního řízení. Rozdíl spočívá však v určitých důsledcích z toho vyplývajících, především v tom, že nedodržení kriminalistických metod, způsobů a prostředků první skupiny je zpravidla důvodem k vrácení věci soudem jak v zájmu odstranění vad řízení, tak i v zájmu náležitého objasnění věci, kdežto u kriminalistických metod, způsobů a prostředků druhé skupiny je to důvod k vrácení jen tehdy, když tyto nedostatky se projeví v nedostatečném objasnění věci.

Je však nesprávné považovat všechny kriminalistické vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky v trestně procesním zákonu výslovně nevyjádřené, za nezákonné.¹⁷⁾ S tímto názorem se v kriminalistické a trestně procesní literatuře skutečně setkáváme. Některé z nich jsou skutečně nezákonné a pro naši praxi nepřijatelné. A nejde zde jen o jednoznačně reakční metody, způsoby a prostředky doporučované namnoze buržoazní kriminalistikou. Nelze využívat ve vyšetřovací a soudní praxi například i některé vědecky plně opodstatněné experimentální metody psychologie apod. Kde je pak hranice zákonnosti těchto kriminalistických metod, způsobů a prostředků? Nelze považovat za zcela uspokojivou odpověď pouhé odvolání se na znění § 89 odst. 2

¹⁵⁾ Tvoří součást i předmětu trestně procesní vědy. Jejich vyjádření v zákonu znamená další konkretizaci trestně procesních právních vztahů.

¹⁶⁾ *Kriminalistika*, Moskva 1959, str. 6.

¹⁷⁾ M. S. Strogovič, *Kurs sovětského úголовného processa*, Moskva 1958, str. 329, první poznámka.

tr. ř. Skutečnost, že trestní řád v tomto svém ustanovení nepodává, na rozdíl od sovětské úpravy, taxativní výpočet důkazních prostředků, sama o sobě ještě neřeší otázku zákonnosti či nezákonnosti metod, způsobů a prostředků, používaných k náležitému zjišťování věci, především k objasňování a vyšetřování trestných činů. Předně otázku zákonnosti nelze zúžit jen na to, co je v zákonu výslovně uvedeno,¹⁸⁾ a navíc, kde je zde hranice před druhým extrémem, že budeme považovat za důkazní prostředek i to, co jím být nemůže z hlediska socialistické podstaty našeho trestního řízení. Ne zcela vyhovuje ani řešení navrhané autory vysokoškolské učebnice československého trestního řízení, i když zůstává skutečností, že doposud nejlépe vystihovalo skutečný stav věci.¹⁹⁾ Okolnost, zda lze (či nikoliv) zařadit v praxi používaný, v trestně procesním zákonu výslovně však neuvedený, příslušný důkazní prostředek „pod některý z těch, který zákon uvádí“²⁰⁾, ztěžuje řešení některých dalších významných otázek bezprostředně s ním souvisejících, především otázky samostatnosti jednotlivých důkazních prostředků;²¹⁾ není také pro svoji jistou neurčitost a obecný charakter dostatečně účinnou zárukou, že budou vyloučeny všechny nezákonné metody, způsoby a prostředky z vyšetřovací a soudní praxe.

Za zákonné a pro praxi přípustné můžeme označit jen ty vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky, které splňují všechny tyto základní požadavky: za prvé, jsou vyjádřením demokratického základu socialistického trestního řízení a jeho vývojových tendencí; za druhé, nejsou trestně procesním zákonem výslovně zakázány; za třetí, vycházejí z trestně procesního zákona, především ze základních zásad trestního řízení, z jejich specifiky v jednotlivých stadiích trestního řízení; za čtvrté, jimi získáváme nové nebo prověřujeme již zjištěné, z trestně právního hlediska důležité skutečnosti; za páté, při jejich provádění jsou dodržovány záruky trestně procesním zákonem výslovně stanovené pro zajištění zákonnosti provádění podobných, v trestně procesním zákonu výslovně uvedených úkonů (zejména záruky zajištění práva obviněného na obhajobu apod.); za šesté, je možno hodnověrnost jimi dokazovaných skutečností kdykoliv prověřit, včetně použití prověrky jinými, v zákonu výslovně uvedenými důkazními prostředky. Je možno dále jimi dokazované skutečnosti a zákonnost postupu hodnotit podle všeobecně platných trestně procesních zásad; za sedmé, mají přísně vědecký charakter, jsou tedy objektivně schopné vést k poznání objektivní pravdy v trestním řízení.

¹⁸⁾ Na tuto okolnost správně poukazují někteří sovětsští vědci, viz redakční článek v *Socialističeskaj zakonnosti*, čís. 8, roč. 1962, str. 15—20.

¹⁹⁾ Československé trestní řízení, Praha 1958, str. 147. Tento názor převzali i autoři nové učebnice *Československého trestního řízení*, Praha 1963.

²⁰⁾ Tamtéž, str. 147.

²¹⁾ Otázka samostatnosti jednotlivých důkazních prostředků není, jak správně poukazuje A. N. Vasiljev a S. S. Stepičev, čistě „akademickou“ otázkou; má svůj praktický a teoretický význam (A. N. Vasiljev a S. S. Stepičev, *Vosproizvedenije pokazanij na mjeste pri rassledovanii prestuplenij*, Moskva 1959, str. 10).

Jsme toho názoru, že tyto požadavky splňuje v současné době v praxi úspěšně používaný (i když v trestně procesním zákonu není o něm zmínka) vyšetřovací experiment nebo rekonstrukce na podkladě výpovědi a za přítomnosti vyslychaného. Trestně procesní literatura, včetně vysokoškolských učebnic československého trestního řízení, se o těchto nových, dnes již samostatných zákonných důkazních prostředcích buď vůbec nezmiňuje (například o rekonstrukci podle výpovědi a za přítomnosti vyslychaného), nebo jen velmi stručně (například o vyšetřovacím experimentu na čtyřech řádcích)²²). V podstatě obdobná je situace i pokud jde o konfrontaci a opoznání. V kriminalistice je situace o něco jiná, i když i zde, zejména pokud máme na mysli československou kriminalistiku, nelze považovat současný stav za zcela uspokojivý.²³) Kriminalistická věda postupně rozpracovávala tyto otázky; vypracovala především podrobnou taktiku a techniku provádění těchto úkonů a tím účinně přispívala k tomu, že se tyto důkazní prostředky postupně osamostatnily (u některých tento proces není zcela ukončen).²⁴) Jejich vyjádření v trestně procesním zákonu (de lege ferenda) jen potvrdí tento vývoj a povede k jejich ještě lepšímu využívání v praxi. Výše uvedeným prostředkům na druhé straně neodpovídají a důkazní hodnotu nezvyšují například různé způsoby formálního zajišťování doznání obviněného (opakování výpovědi před svědky nebo na místě činu, což zpravidla bývá spojeno s fotografováním nebo dokonce filmováním činnosti obviněného, zapisováním jeho opakované výpovědi na magnetofonovou pásku apod.). Souhlasíme proto v tomto zúženém smyslu s názorem G. Alexandrova a M. S. Strogoviče, že „operace podobného druhu nepřinášejí pro vyšetřování nic nového, nic neobjasňují, neupřesňují a nedoplňují a jen vytvářejí zdání objektivního potvrzení doznání obviněného“.²⁵)

II.

V trestně procesní a kriminalistické vědě je dosud sporná otázka, *zda je správné hovořit o specifických zásadách přípravného řízení, a v případě že ano, jaký je jejich vztah, na jedné straně, k základním zásadám trestního řízení a na straně druhé, k zásadám*

²²) Ve vysokoškolské učebnici *Československé trestní řízení* z roku 1958 se hovoří o vyšetřovacím experimentu toto: „Druhem ohledání je i pokus provedený za účelem ověření výpovědi obviněného (obžalovaného nebo svědka) například za účelem zjištění, zda obviněný nebo svědek mohl z místa, kde se nacházel, vidět určitý děj nebo slyšet určitý výrok.“

²³) Je třeba vidět, že jednotlivé kriminalistické poznatky v tomto směru jsou zpracovávány ve formě doposud těžce přístupné širší vědecké veřejnosti, jakož i samotným praktikům.

²⁴) V současném období probíhá živá výměna názorů zejména na některé otázky podstaty a důkazního významu rekonstrukce podle výpovědi a za přítomnosti vyslychaného. V tomto článku nemůžeme zaujmout stanovisko k této poměrně velmi složité problematice. Odkazujeme proto čtenáře na práce: A. N. Vasiljev a S. S. Stepičev, *Vosproizvedenije pokazanij na mjeste pri rassledovanii prestuplenij*, Moskva 1959, G. Alexandrov a M. S. Strogovič, *Nepravil'naja praktika*, Socialističeskaja zakonnosť, čís. 3, roč. 1960.

²⁵) G. Alexandrov a M. S. Strogovič, *Nepravil'naja praktika*, Socialističeskaja zakonnosť, čís. 3, roč. 1960, str. 21.

jednotlivých kriminalistických metod a způsobů (například k zásadám plánování vyšetřování). Názory kriminalistů a procesualistů se v tomto směru doposud diametrálně liší.²⁶⁾ Setkáváme se s názory, které výslovně popírají samostatnou existenci specifických zásad přípravného řízení, při čemž jen část z nich blíže zdůvodňuje své stanovisko; jiní se o tom vůbec nezmiňují. Druhá skupina vědců existenci podobných zásad přípravného řízení připouští, nejednotné jsou však jejich názory na charakter těchto zásad, jakož i na důvody jejich samostatné existence. Často je to podmíněno i nejednotným chápáním charakteru základních zásad trestního řízení, systému i počtu a jejich platnosti ve stadiu přípravného řízení. Jedni tuto platnost považují za samozřejmost, jiní zase uznávají platnost jenom některých z nich. Obdobný je stav i pokud jde o řešení otázky charakteru zásad jednotlivých kriminalistických metod a způsobů.

Jde tedy o poměrně širší komplex otázek; my se však v dalším soustředíme jen na jednu stránku tohoto komplexu, jejíž řešení nám ulehčuje do určité míry nový trestní řád zejména tím, že podrobněji než tomu bylo v minulosti upravil některé otázky přípravného řízení, především postup při vyšetřování. Zejména tato poslední skutečnost nás opravňuje k závěru, že přípravné řízení jako každé jiné stadium trestního řízení je vybudováno na základních zásadách trestního řízení; je to vyjádření jejich obecné platnosti v rámci trestního řízení jako jeden z nutných znaků, charakterizujících jejich podstatu. Samozřejmě i ve stadiu přípravného řízení ne všechny základní zásady trestního řízení se uplatňují ve stejné míře a ve stejné formě.²⁷⁾ Zejména specifické úkoly přípravného řízení a zvláštní procesní forma, v nichž probíhá přípravné řízení, podmiňují určité zvláštnosti (specifikum), ve kterých se realizují základní zásady trestního řízení v přípravném řízení. Nový trestní řád, zejména v § 167, ale i v některých dalších, tuto specifickou realizaci základních zásad trestního řízení ve stadiu přípravného řízení vymezil v nejobecnějších rysech. Při hlubším zkoumání vidíme, že některé z těchto zvláštností mají samostatný charakter, jakož i určující a rozhodující význam pro úspěšné plnění účelu přípravného řízení, což nás opravňuje hovořit (v tomto přesně vymezeném smyslu) o aktivitě, rychlosti, objektivnosti a úplnosti přípravného řízení jako specifických zásadách přípravného řízení, které se svých důsledcích ovlivňují také zásady provádění jednotli-

²⁶⁾ O této nejednotnosti svědčí jak učebnicová literatura, tak i monografická a článková. Porovnej k tomu *Československé trestní řízení*, Praha 1958; *Československé trestní řízení*, Praha 1963; M. S. Strogovič, *Ugolovnyj process*, Moskva 1946; P. I. Tarasov—Radionov, *Predvaritel'noje sledstvie*, Moskva 1948; *Nastol'naja kniga sledovatel'a*, Moskva 1949; M. A. Čelcov, *Sovetskij ugolovnyj process*, Moskva 1951; *Sovetskij ugolovnyj process*, pod redakcí D. S. Kareva, Moskva 1953; N. N. Poljanskij, *Voprosy teorii ugolovnogo processa*, Moskva 1956; S. A. Alpert, *Princip publicnosti (oficial'nosti) i jeho značenie v dejatel'nosti sovetskich organov predvaritel'nogo rassledovanija*, Učennye zapiski, Charkov 1957; L. G. Krupatkin, *Ocenka dokazatel'stv v stadii predvaritel'nogo rassledovanija v sovetskom ugolovnom processe*, Učennye zapiski, Charkov 1957; M. S. Strogovič, *Kurs sovetskogo ugolovnogo processa*, Moskva 1958; V. A. Stremovskij, *Predvaritel'noje rassledovanie v sovetskom ugolovnom processe*, Moskva 1958; V. M. Savickij, *Prokuratorskij nadzor za doznaniem i predvaritel'nym sledstviem*, Moskva 1959; M. L. Jakub, *Demokratičeskije osnovy sovetskogo ugolovnogo processa*, Moskva 1961.

²⁷⁾ *Československé trestní řízení*, Praha 1963.

vých kriminalistických metod a způsobů, používaných při odhalování a vyšetřování trestných činů. Považuji za nutné ještě poukázat na dvě okolnosti: za prvé, je samozřejmé, že s požadavky aktivity, rychlosti, úplnosti a objektivnosti se setkáváme v určité obměně i v některých dalších trestně procesních stádiích. Zde však tyto požadavky se projevují jinak, což je podmíněno především skutečností, že i základní zásady trestního řízení se uplatňují na jednotlivých stádiích trestního řízení v nestejně míře a v nestejně formě. Za druhé, v zahraniční kriminalistické a trestně procesní literatuře se setkáváme s názory, které mezi speciální zásady přípravného řízení zahrnují ještě některé další. Tak například V. A. Stremovskij ve výše citované práci považuje za specifickou zásadu přípravného řízení i zásadu hodnocení důkazů vyšetřovatelem a prokurátorem podle jejich vnitřního přesvědčení. Specifikum spatřuje v tom, že jde o předběžné hodnocení důkazů. Domníváme se, že podobné řešení není správné. Jsou zde především směřovány dvě otázky: otázka právních důsledků podobného hodnocení pro další průběh trestního řízení a otázka vlastní podstaty hodnocení důkazů podle vnitřního přesvědčení. V tomto druhém posledním případě žádnou specifickou nevidíme, a proto jsme tuto okolnost nepovýšili na specifickou zásadu přípravného řízení. Hodnocení důkazů podle vnitřního přesvědčení jako základní zásada trestního řízení se projevuje ve všech stádiích přípravného řízení v podstatě stejně.

V zásadě aktivity přípravného řízení se realizuje několik základních zásad: objektivní pravdy, oficiality, legality, obžalovací, hodnocení důkazů podle vnitřního přesvědčení, spolupráce se společenskými organizacemi, zajištění práva obviněného na obhajobu, jakož i další zásady — zásada socialistické zákonnosti apod. Zásada aktivity je vyjádřena v trestním řádu zejména v § 167. Vyplývají z ní tyto významnější požadavky. Při odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti jsou povinny vyšetřovací orgány postupovat samostatně a z vlastní iniciativy za podmínek důsledného dodržování zákonem stanovené trestně procesní formy a co nejúčelnějšího využívání vědeckotechnických a taktických prostředků, způsobů a metod vypracovaných kriminalistikou v souladu s trestně procesním zákonem. Vyšetřovací orgán nemůže proto pasivně vyčkávat na návrhy zainteresovaných osob nebo orgánů; jedná zpravidla nad rámec i proti návrhům těchto osob a orgánů. Iniciativně podává návrhy i k provádění těch úkonů, které může provést jenom se souhlasem prokurátora nebo které může provést jenom prokurátor sám. Při nevyhovění podnětu může se dožadovat změny u nadřízeného prokurátora. Povinnost v průběhu přípravného řízení shromažďovat a v příslušné trestně procesní formě zajišťovat vše, co může přispět k objasnění věci — je dalším požadavkem, vyplývajícím ze zásady aktivity přípravného řízení. Náš trestní řád nezná v tomto směru žádná omezení (§ 89 odst. 2). Ze zásady aktivity přípravného řízení vyplývají dále ještě dva požadavky: požadavek těsné spolupráce vyšetřovacích orgánů s bezpečnostními orgány a využívání přímé účasti pracujících

při odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti. Těsná spolupráce s bezpečnostními orgány je obzvláště aktuální a nevyhnutelná u některých druhů trestné činnosti (vloupání, loupeží, vražd, znásilnění, bytových krádeží apod.). Bez pomoci těchto orgánů prakticky nelze tyto trestné činy rychle, úplně a objektivně vyšetřit. To zajisté platí i pokud jde o využívání přímé účasti pracujících nejen při vyřizování trestných činů, nýbrž i při odhalování, vyšetřování a předcházení trestné činnosti. Prohlubování této praxe i uvědomělé účasti pracujících je jedna z cest dalšího zkvalitňování vyšetřování. Aktivita vyšetřovacích orgánů není v těchto směrech ničím omezena. Není tomu tak ani pokud jde o skutek, pro který bylo vyšetřování zahájeno nebo právní kvalifikaci tohoto skutku, jak je uvedena v usnesení o zahájení vyšetřování. Vyšetřovací orgán může toto usnesení změnit. Důvodem změny nemusí být jenom zjištění nových skutečností; změna je odůvodněna i odchylným hodnocením původně zjištěných skutečností. Tato iniciativa není svázána ani výkonem prokurátorského dozoru nad vyšetřováním. Naopak, správné pokyny prokurátora jenom prohlubují iniciativu a samostatnost vyšetřovacího orgánu, jeho odpovědnost za zákonné a včasné provedení jednotlivých vyšetřovacích úkonů. Hodnocení důkazu podle vnitřního přesvědčení orgány přípravného řízení, tedy i vyšetřovacími orgány, jejich vysoká politická uvědomělost a dobrá odborná připravenost, jakož i správná úprava jejich práv a povinností v trestním řádu jsou účinnou zárukou důsledného uplatnění zásady aktivity přípravného řízení v praxi.

Rychlost vyšetřování je druhou zásadou přípravného řízení. V ní se realizují zásady objektivní pravdy, oficiality, zajištění práva obviněného na obhajobu a další. Spočívá v požadavku maximálního zkrácení doby od spáchání trestné činnosti do rozhodování o ní prokurátorem nebo soudem při důsledném respektování ostatních zásad přípravného řízení, zejména zásady objektivní a úplnosti. Stupeň sladění těchto dvou zájmů určuje stupeň kvality vyšetřování.

Rychlé vyšetření věci je jedním ze základních předpokladů účinného boje proti kriminalitě. Rychlé odhalení a vyšetření každého trestného činu má generálně preventivní význam: včas odrazuje další osoby od páčání trestné činnosti. V tom se projevuje známá leninská myšlenka, že preventivní význam trestu není podmíněn jeho přísností, nýbrž jeho neodvratitelností.²⁸⁾ Neméně významný je i individuálně preventivní dopad rychlého vyšetření věci. Čím rychleji a bezprostředněji následuje uložení trestu po spáchání trestné činnosti, tím větší je zde možnost dosažení v co nejkratší lhůtě a v co nejtrvalejší formě výchovného účelu uloženého trestu. Zásada rychlosti vyšetřování má velký význam i pokud jde o možnost zjištění objektivní pravdy ve vyšetřované věci; s odstupem času zanikají stopy trestné činnosti (působením povětrnostních podmínek, úmyslným jednáním pachatele apod.). Nerespektování této zásady

²⁸⁾ V. I. Lenin, *Spisy*, sv. 4, str. 373.

neprospívá ani zajištění práva obviněného na obhajobu (vazba, zajištění majetku apod. se protahuje), ani zákonným zájmům dalších účastníků trestního řízení (nastává ohrožení možnosti reálného zajištění nároků poškozeného např. vyhledáním a vrácením odcizených věcí apod.). Z toho všeho vyplývá požadavek maximálního zkracování všech vyšetřovacích lhůt v přípravném řízení, aniž došlo k porušení ostatních zásad přípravného řízení.

Jednou ze záruk, že vyšetřování bude trvat jen po dobu nezbytně nutnou k objasnění věci, jsou vyšetřovací lhůty stanovené trestním řádem. Nejdůležitější je dvouměsíční lhůta pro skončení vyšetřování a předložení spisu prokurátorovi se závěrečnou zprávou a návrhem na konečné opatření (§ 170). Počítá se od okamžiku zahájení vyšetřování podle § 164; neběží tedy dvouměsíční lhůta až od okamžiku vznesení obvinění. Ve vazebních případech se započítává do této dvouměsíční lhůty i zpracování konečného návrhu prokurátora (§ 71). Lhůtu ke skončení vyšetřování může prodloužit o jeden měsíc prokurátor, který vykonává dozor nad vyšetřováním. Povolit prodloužení lhůty o další měsíc je oprávněn prokurátor nadřízený, na delší dobu generální prokurátor. Pro došetření věci po jejím vrácení soudem (§ 191 odst. 3, § 149 odst. 2, § 221 odst. 3, § 260, § 234 odst. 2) je stanovena jednoměsíční lhůta; prodloužit tuto lhůtu může jen nadřízený prokurátor. K urychlení vyšetřování slouží též lhůty stanovené pro trvání vazby (§ 71).

Třetí zásadou přípravného řízení je jeho *objektivnost*. V této zásadě přípravného řízení se realizuje zejména zásada zajištění práva obviněného na obhajobu, presumpce nevinu, objektivní pravdy, oficiality, vyhledávací a další. Zásadu objektivnosti charakterizují zejména tyto požadavky: vyhledávat, zajišťovat a hodnotit důkazy ne podle vztahu k obvinění, ale důsledně podle vztahu k vyšetřované věci, to znamená sbírat důkazy bez rozdílu, zda svědčí ve prospěch či neprospěch obviněného, zda dokazují jeho vinu nebo nevinu. Povinnost dokázat obvinění nebo nevinu již v přípravném řízení leží na vyšetřovacích orgánech, a ne na obviněném. Obviněný může vůbec odmítnout vypovídat. Všemi zákonnými prostředky prověřit hodnověrnost jednotlivých důkazů, u nepřímých důkazů i jejich vztah k vyšetřované věci. Proto samotné doznání obviněného nezabavuje vyšetřovací orgány povinnosti přezkoumat a všemi dosažitelnými důkazy ověřit jeho pravdivost. Podobně musí být pečlivě prozkoumána a ověřena obhajoba obviněného, není-li zřejmě nerozhodná (§ 167 odst. 3). Objektivnost vyšetřování neznamená však lhostejný poměr vyšetřovatele k objasnění trestné činnosti a usvědčení jejího pachatele; šlo by o porušování této zásady z opačné strany. V neposlední řadě je zde požadavek používat ve vyšetřování jenom ty vyšetřovací metody, které nejsou v rozporu s trestním řádem. Jiné nezajišťují objektivnost vyšetření věci. Proto například obviněný nesmí být žádným způsobem k výpovědi nebo k doznání donucován, otázky musí být kladeny jasně a srozumitelně bez předstírání klamných a nepravdivých okolností; nesmí v nich být naznačeno, jak na ně odpovědět (§ 92

odst. 3). Porušením této zásady je tzv. obžalovací úchylka, kdy vyšetřování je zaměřeno jenom na shromáždění důkazů, svědčících v neprospěch obviněného; nesprávně se zde předpokládá, že shromažďování důkazů svědčících v jeho prospěch prý je výlučnou povinností obviněného a jeho obhájce. Jednou ze záruk objektivnosti vyšetřování je právo obviněného vědět z čeho je obviňován (§§ 92, 165) a povinnost vyšetřovacích orgánů umožnit mu podrobně se vyjádřit k obvinění, zejména uvést okolnosti, které obvinění zeslabují nebo vyvracejí a nabídnout o nich důkazy (§ 92 odst. 2). Poskytnout obviněnému a některým dalším osobám co nejširší možnost dožadovat se nápravy slouží taktéž tomuto účelu. Zákon připouští stížnost proti každému usnesení vyšetřovacího orgánu (§ 171 odst. 1); navíc je zde možnost kdykoliv v průběhu vyšetřování žádat prokurátora, aby byly odstraněny průtahy ve vyšetřování nebo závady v postupu vyšetřovacích orgánů. Podání žádosti není vázáno žádnou lhůtou. Žádost má být prokurátoru ihned předložena, Prokurátor je zase povinen neprodleně žádost vyřídit (§ 171 odst. 2).

Požadavek úplného a všestranného vyšetření každé trestní věci již v průběhu přípravného řízení je výrazem čtvrté zásady přípravného řízení — *zásady úplnosti*, v níž se realizuje zásada objektivní pravdy, oficiality, zajištění práva obviněného na obhajobu, hodnocení důkazů podle vnitřního přesvědčení a další. Je vyjádřena zejména v § 167 odst. 2 a § 89. Zde je výslovně uložena vyšetřovacím orgánům povinnost postupovat při vyšetřování tak, aby co nejúplněji byly objasněny a dokázány všechny skutečnosti potřebné k posouzení případu, osoby pachatele i nároku poškozeného na náhradu škody a aby byly odhaleny příčiny, které vedly k trestné činnosti nebo umožnily její spáchání. Tím byly odstraněny některé nejasnosti, podmíněné i nejednotným výkladem příslušných ustanovení starého trestního řádu. Ze zásady úplnosti lze vyvodit i další závěr: již v průběhu přípravného řízení je třeba zjistit objektivní pravdu ve věci. Bez zjištění objektivní pravdy nelze považovat vyšetřování za skončené a věc nemůže být předána soudu. Zjistit objektivní pravdu ve věci znamená ve většině případů správně vytyčit a poté všestranně prověřit všechny odůvodněné vyšetřovací verze. Vyšetřování lze považovat za skončené teprve vyloučením všech odůvodněných vyšetřovacích verzí až na jednu jedinou a dokázáním této jediné vyšetřovací verze. Vyšetřovací orgány mají i pro plnění těchto požadavků všechny nezbytné předpoklady. Pro zajištění úspěšné realizace této zásady v praxi zná náš trestní řád několik účinných záruk. Především je zde institut vznesení obvinění: obviněný se seznamuje s určitými důvody stíhání, hodnotí je, vyjadřuje se k nim a zpravidla nabízí důkazy. Všestranné zkoumání vyšetřovacího materiálu provádí z hlediska jeho úplnosti obviněný a jeho obhájce ve stadiu skončení vyšetřování a seznámení se s jeho výsledky a podává v tomto směru návrhy. Zvláštní úprava možnosti zamítnutí jejich návrhů (jenom když jsou „zřejmě nepotřebné“), jakož i možnost účasti obhájce při provádění vyšetřovacích úkonů, kterými se na návrh obhajoby vyšetřování

doplňuje (§ 168 odst. 2), prohlubují taktéž záruky dodržování zásady úplnosti. Úplnost vyšetřování je prověřována prokurátorem vykonávajícím dozor nad vyšetřováním v průběhu celého vyšetřování a nakonec při rozhodování o návrhu vyšetřovacího orgánu po skončení vyšetřování. Z tohoto hlediska zkoumá materiály přípravného řízení i soud, a to jak ve stadiu předběžného projednávání obžaloby, tak i v ostatních stádiích řízení před soudem (v hlavním líčení, při projednávání odvolání, stížnosti pro porušení zákona apod.). V obou případech vážnější nedodržení zásady úplnosti je důvodem pro vrácení věci k došetření.

Všechny tyto zásady přípravného řízení těsně souvisí, vzájemně se podmínují. Nelze dosáhnout například úplného vyšetření věci bez dodržení zásady objektivnosti, aktivity a rychlosti a naopak objektivnost vyšetření věci je nemyslitelná bez její úplnosti apod.

III.

Nový trestní řád ulehčuje řešení i další doposud sporné kriminalistické otázky: *zda kriminalistika má plnit nějaké speciální úkoly na úseku zkoumání příčin kriminality, jakož i na úseku předcházení trestné činnosti, a když ano, v jakém rozsahu, a v důsledku toho, zda zkoumání těchto otázek tvoří součást předmětu kriminalistiky?* V této podobě jde o otázku hlavně v našich československých podmínkách poměrně novou. Výrazněji vystoupila do popředí teprve se zvýšením nároku na účinnost boje proti kriminalitě, zejména na úseku předcházení a zabránění trestné činnosti, jakož i výslovným vyjádřením požadavku objasňování příčin a podmínek každého trestného činu v trestně procesních zákonech většiny socialistických států, včetně Československa.²⁹⁾ Dlouhou dobu převládal i mezi kriminalisty názor, že kriminalistice jsou cizí jakékoliv úkoly v tomto směru.³⁰⁾ Dnes mezi socialistickými kriminalisty (viz např. výše citované práce Vasiljeva, Mitričeva, Vinberga, jakož i našeho Němce) převládá kladná odpověď na první část otázky.³¹⁾ Vyjádřením toho je okolnost, že se na tuto skutečnost výslovně, i když mnohdy jen v obecné, málo určující a ne dost výstižné formě odvolávají definice před-

²⁹⁾ V § 1 tr. ř. pojednávajícím o účelu zákona se hovoří, že „Řízení přitom musí působit k upevnování socialistické zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti (proloženo autorem — I. P.), k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel socialistického soužití i čestného plnění povinnosti ke státu a společnosti“. § 89 odst. 1 písm. f) tr. ř. stanoví, že v trestním řízení je třeba mimo jiné dokazovat okolnosti, které vedly k trestné činnosti nebo umožňovaly jejich spáchání.

³⁰⁾ Svědčí o tom jak vyšetřovací praxe, kde se tyto okolnosti nezjišťovaly, tak i starší kriminalistická literatura, ve které nenajdeme v tomto směru žádnou zmínku.

³¹⁾ S. P. Mitričev, *Předmět, metod i sistema sovetskij kriminalistiky*, Moskva 1956; A. N. Vasiljev, *Sledstvennaja taktika i jejo mjesto v sisteme kriminalistiky*, Sovetskaja kriminalistika na službě sledstvijska, čís. 15, roč. 1961; A. I. Vinberg, *Otázky kriminalistiky v novém trestně procesním zákonodárství*, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, čís. 4, roč. 1961, překlad v Kriminalistickém sborníku, čís. 9, roč. 1961; B. Němec, *Základy kriminalistiky*, Praha 1954.

mětu socialistické kriminalistiky v kriminalistických učebnicích z posledního období.³²⁾

Sporná a dosud nevyřešena zůstává druhá část otázky: v jakém rozsahu zkoumá tyto otázky socialistická kriminalistika? V tomto směru se domníváme, že dosud nebylo upuštěno od názoru, že kriminalistika se sice účastní této práce, ale jen formou vypracovávání technických prostředků zabraňování trestné činnosti, jakož i tím, že přispívá ke včasnému a rychlému odhalování a vyšetřování trestných činů, což působí preventivně na osoby, které by chtěly spáchat trestný čin (vědomy si toho, že jejich seberafinovanější trestná činnost bude odhalena a oni potrestáni, upouštějí od svého rozhodnutí spáchat trestný čin). Považujeme to za nesprávné zužování předmětu socialistické kriminalistiky a snižování jejího významu v boji proti kriminalitě. V souhlase s názorem Vl. Solnaře³³⁾ se domníváme, že kriminalistice zde patří významné místo. Podílí se na řešení této problematiky hlavně v těchto směrech: za prvé, rozpracovává obecné otázky této problematiky (místo a úkoly kriminalistiky v této sféře); za druhé, vypracovává především pro potřeby vyšetřovacích a bezpečnostních orgánů vědecko-technické a taktické metody, způsoby a prostředky k zjišťování příčin páčání jednotlivých druhů trestných činů jako návod pro co nejúspěšnější odhalení příčin a podmínek spáchaného konkrétního činu, s cílem jejich odstranění; za třetí, vypracovává pro potřeby soudních expertů metodiku zjišťování některých příčin a podmínek jednotlivých druhů trestné činnosti prostředky soudní expertizy; za čtvrté, vypracovává opatření různého charakteru za účelem předcházení, zabránění nebo i jen znesnadnění trestné činnosti. Jsou to nejen různá vědecko-technická opatření za účelem ochrany před trestnou činností (před vyloupením pokladen, skladů apod.), znesnadnění zatajení trestné činnosti (opatření, znesnadňující padělání platidel a cenin), některé vědecko-technické prostředky, které pomáhají odhalovat pachatele nebo jim přímo zabraňovat v pokračování trestné činnosti (různá signalizační zařízení, televizní pozorování, různé nástrahy apod.), ale i práce s recidivisty, některé otázky organizace ochrany majetku, správná evidence materiálních hodnot a kontroly jejich používání, organizace ochrany společenského pořádku apod.³⁴⁾ Sem je třeba zahrnout i některé otázky rozvíjení účasti pracujících při odhalování a vyšetřování trestných činů, zejména pokud jde o zjišťování příčin a podmínek trestné činnosti. To je další příspěvek, kterým se socialistická kriminalistika zúčastňuje boje proti kriminalitě. Proto je správné zahrnovat i tuto oblast socialistické kriminalistiky do jejího předmětu; přitom ponecháváme stranou v jaké formě by tato okolnost měla být vyjádřena v pojmu socialistická kriminalistika.

³²⁾ *Kriminalistika*, Moskva 1959; *Učebnice kriminalistiky*, díl I., Praha 1959 apod.

³³⁾ Vl. Solnař, *K metodice zkoumání příčin kriminalistiky*, Právník, čís. 8, roč. 1962.

³⁴⁾ A. N. Vasiljev, *Sledstvennaja taktika i jeho mesto v sovetskoj kriminalistike*, Sovetskaja kriminalistika na službe sledstvia, čís. 15, roč. 1961, str. 11—12.

Jaké argumenty lze uvést na podporu tohoto stanoviska? Předně je zde skutečnost, že znalost příčin a podmínek konkrétního trestného činu nemá svůj dopad jen na úsek předcházení trestné činnosti (na jejich odstraňování, vypracovávání speciálních opatření zabráňování obdobné trestné činnosti v budoucnu apod.), nýbrž i na některé jiné otázky, např. na otázku trestní odpovědnosti, stupně společenské nebezpečnosti, míry zavinění, trestu apod. Proto znalost příčin a podmínek trestné činnosti a shromážděné skutečnosti, které je dokazují, jsou výrazem požadavku úplnosti vyšetřování.³⁵⁾ Socialistická kriminalistika dále je povolána k tomu, aby vypracovala vědeckotaktické prostředky, způsoby a metody náležitého zjišťování věci. Vyšetřit trestný čin znamená též objasnit jeho příčiny a podmínky, které umožňovaly nebo usnadnily jeho páčání. Individuálnost každého jednotlivého případu podmiňuje ve svých důsledcích i okolnost, že kriminalistická věda tak může činit jenom pro jednotlivé druhy trestné činnosti zevšeobecňováním toho typického, co je vlastní příslušnému druhu trestné činnosti. Tyto úkoly socialistické kriminalistice umožňují úspěšně plnit její specifické metody vědecké práce: zevšeobecňování praxe orgánů činných v trestním řízení a využívání a tvůrčí aplikace nejnovějších poznatků jiných věd. V neposlední řadě je zde skutečnost, že takto konkrétně vymezený úkol si doposud nedává žádná jiná věda. Pravděpodobně to nebude, jak ukazují předběžné názory, vyskytující se v diskusi o předmětu kriminologie, ani tento vědní obor. Tolik k argumentaci našeho stanoviska. Přitom jsme si vědomi, že jakékoliv přeceňování možnosti kriminalistické vědy znamená postupně upadat do druhé krajnosti. Socialistickou kriminalistikou vypracované vědeckotechnické a taktické metody, způsoby a prostředky zjišťování příčin a podmínek kriminality, jakož i předcházení, zabráňování a ztěžování trestné činnosti, představují jen část těchto metod a prostředků. Vypracování dalších tvoří součást předmětu jiných vědních oborů.

Toto naše stanovisko má dopad na celou řadu dalších, z kriminalistického hlediska významných otázek. Je zde například otázka charakteru metod zjišťování příčin páčání jednotlivých druhů trestných činů a podmínek, které to umožnily nebo usnadnily.³⁶⁾ Snad ani v dějinách kriminalistiky nenajdeme diskutovanější otázku jako je právě tato; okolo ní probíhal a ještě probíhá obzvlášť ostrý boj mezi buržoazní a socialistickou kriminalistikou, jako odraz boje mezi idealismem a materialismem v objasňování charakteru tohoto sociálního jevu a jeho příčin. Nesmiřitelnost, protikladnost stanovisek se vyhrocuje zejména při otázce metod zjišťování zvláštností osoby pachatele (obviněného), které jsou významné z hlediska příčin jeho trestné činnosti, jakož i podmínek, které mu tuto činnost umožňovaly nebo usnadňovaly. Hledání správného řešení to-

³⁵⁾ Přezkoumání těchto čistě trestně právních otázek i z pohledu znalosti příčin kriminality může, dle našeho názoru, přispět k úspěšnému vyřešení a objasnění mnohých, doposud nevyřešených trestně právních otázek.

³⁶⁾ Domníváme se, že v určitém směru tyto naše závěry se vztahují i na metody studia příčin kriminality obecně.

hoto problému podnítilo svého času živou plodnou teoretickou práci. Ale nesprávné řešení otázky hlavně tzv. klinických a ambulatorních metod studia osoby pachatele v prvních letech sovětské moci, jak vyplývá ze studia sovětské literatury,³⁷⁾ vyvolalo koncem dvacátých let oprávněnou kritiku tohoto stanoviska, což však mělo za následek, společně s dalšími okolnostmi, oslabení a později i úplné přerušení vědecko-výzkumné práce v tomto směru. A tak i řešení této významné otázky bylo odloženo na pozdější dobu.

Jakému základnímu požadavku mají odpovídat metody zjišťování zvláštnosti osoby pachatele vypracované a doporučované socialistickou kriminalistikou. Musí splňovat všechny předpoklady, o nichž jsme hovořili v první části práce, zejména nemohou být v rozporu s trestním řádem, musí mít přísně vědecký charakter a být s to zajišťovat poznání skutečností, významných z hlediska úspěšného výkonu socialistického soudnictví. V této souvislosti se zpravidla namítá, že omezování trestním řádem volnosti při volbě metod ztěžuje a v některých případech dokonce znemožňuje správné poznání osoby pachatele a tím příčin jeho trestné činnosti. Jaké argumenty lze uvést proti této námitce? Poukážeme jen na jeden z hlavních. Význam osoby pachatele pro poznání příčin jeho trestné činnosti nelze přeceňovat. Nelze hledat příčiny zločinnosti, jak správně zdůrazňuje i náš významný filosof Cvekl a další,³⁸⁾ podobně jako kteréhokoliv jiného sociálního jevu v individuálních vlastnostech jednotlivého subjektu. Naše orgány činné v trestním řízení nemusí pátrat po jakýchsi „záhadných“, „vnitřních“ silách, „podvědomí“, „vrozených skloních“, které člověka vedou se „železnou“ zákonitostí k páchání trestné činnosti apod. Na druhé straně nelze význam osoby pachatele ani podceňovat; pro poznání skutečných příčin jeho trestné činnosti tato znalost osoby není už tak bezvýznamná. Marxistická psychologie dokázala, že psychologické zvláštnosti osoby člověka v určitém směru podmiňují jeho chování, jeho činy. „Ve stejných podmínkách různí lidé se chovají různě, a to nejen proto, že mají různé vědomí, názory, hlediska, zásady a ideály, ale i proto, že mají různý temperament, charakterové rysy, pevnost vůle apod.“³⁹⁾ Situace je pak o to složitější, že některé z těchto zvláštností osoby pachatele nelze poznat a hlavně dokázat bez pomoci odborných znalostí a v některých případech ani bez určitého klinického či ambulatorního vyšetření. Právě na tomto základě se rozvíjela a rozvíjí např. soudně psychiatrická expertiza. I osobní zkušenosti z praxe nás přesvědčují o tom, že v některých případech ani soudně psychiatrická expertiza nám nemůže objasnit některé závažné skutečnosti významné z hlediska trestního řízení. S touto těžkostí jsme se setkávali zejména při vyšetřování automobilových, železničních a leteckých nehod. Domníváme

³⁷⁾ A. A. Gercenzon, *Ob izučeniji prestupnosti*, Sovetskaja kriminalistika na službe sledstvijsa, čís. 11, roč. 1958, str. 9, 10.

³⁸⁾ P. Cvekl, *Lid a osobnost v dějinách*, Praha 1961.

³⁹⁾ A. B. Sacharov, *O ličnosti prestupníka i příčinách prestupnosti v SSSR*, Moskva 1961, str. 172.

se, že pro objasnění např. toho, zda bylo správné od řidiče nebo pilota požadovat v konkrétní situaci, řekněme vzhledem k psychologickým zvláštnostem jeho osoby, něco konat nebo nekonat, přesahuje rámec soudně psychiatrické expertizy. Jde již o oblast psychologie. Zde by měla proto nastoupit soudně psychologická expertiza.

Doposud jsme však svědky zamítavého stanoviska k podobnému řešení. Domníváme se, že i oprávněná obava z ožívování reakčních biokriminologických teorií ovlivňuje správné řešení této otázky, i když nelze nevidět, že i samotná psychologie v současné době není pro podobné služby soudnictví připravena. Praxe v některých případech tento nedostatek řeší tím, že buď přibírá v rámci soudně psychiatrické expertizy jednoho ze soudních expertů odborníka psychologa, nebo tím, že tyto otázky napřed konzultuje „pro sebe“ s psychologem a na základě takto získaných poznatků usměrňuje další vyšetřování či své rozhodování. Rozšíření počtu druhů soudní expertizy o soudně psychologickou expertizu by proto nebylo ničím jiným než zákonitým pokračováním procesu, který má své kořeny a opodstatnění v praxi. Stranou ponecháváme otázku metod tohoto druhu soudní expertizy. Jde však, jak i u soudně psychiatrické expertizy, o problematiku, která si vyžádá ještě hodně času, námahy a sil, a to nejen odborníků z tohoto oboru, nýbrž i právníků, kriminalistů, jakož i filosofů a dalších.

Správné řešení všech výše uvedených otázek má nejen teoretický, ale i praktický význam. Bezprostředně ovlivňuje především kvalitu odhalování a vyšetřování trestných činů, úroveň náležitého zjišťování věci. Zaměření prokurátorského dozoru i na tuto obsahovou stránku vyšetřování povede k dalšímu prohloubení socialistické zákonnosti v činnosti zejména bezpečnostních a vyšetřovacích orgánů a tím i k celkovému zvýšení účinnosti boje proti kriminalitě. Tento vliv nakonec podmíní již v současném období další ještě výraznější snížení kriminality v naší vlasti a perspektivně i její úplnou likvidaci.

РЕЗЮМЕ

Автор исходит из того, что издание нового чехословацкого уголовно-процессуального кодекса (зак. № 141/61 СЗ) дает возможность новых точек зрения на некоторые общие уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы и на этом основании более подробно исследует взаимоотношения криминалистики и уголовного процесса, взаимоотношения основных принципов уголовного производства, принципов предварительного производства и принципов производства отдельных криминалистических методов и способов и, наконец, задачи криминалистики при установлении причин преступности, равно как и при предупреждении преступной деятельности.

В первой части своей работы автор более подробно обосновывает ответ на вопрос, на каких основаниях, критериях, производится выбор научно-технических и тактических методов, способов и средств надлежащего установления дел для их прямого выражения

в уголовно - процессуальном кодексе (какие, в каком размере, почему и т. п.) и в какой степени сама сущность криминалистикой разработанных и рекомендованных научно-технических и тактических методов, способов и средств стоит под влиянием факта, что они приводятся или не приводятся определенно в уголовно-процессуальном кодексе. Автор приходит к заключению, что при выборе определенной регуляции порядка действий органов, действующих в уголовном производстве, законодатель руководствуется прежде всего стремлением регулировать порядок действий органов, действующих в уголовном производстве, а также права и обязанности субъекта уголовно-процессуальных правовых отношений так, чтобы они как можно лучше отвечали социально-экономическим переменам, которые имеют место при строительстве развитого социалистического общества и накоплении сил для перехода к коммунизму, и одновременно, чтобы эта регуляция, с одной стороны, обеспечивала реальную возможность быстрого, полного и объективного обнаружения и расследования всякой преступной деятельности (надлежащего установления дела), справедливого наказания (согласно закону) их совершителей, а также предупреждения преступной деятельности (что предполагает и определенные вторжения в индивидуальную сферу отдельных граждан), и, с другой стороны, чтобы были предоставлены действенные гарантии для охраны прав и законных интересов всех граждан, принимающих участие в уголовном производстве. Такая точка зрения позволяет автору разбить криминалистические, научно-технические и тактические методы, способы и средства, прямо предусмотренные уголовно-процессуальным кодексом, в общем на пять групп согласно тому, какую сторону этого основного критерия они выражают. Этот свой взгляд автор более подробно обосновывает кратким анализом оснований, которые привели к изменению чехословацкого уголовного кодекса в 1956 и 1961 гг. Поскольку речь идет о второй части вопроса, автор более подробно обосновывает две идеи: во-первых, что в уголовно-процессуальном кодексе прямо предусмотренные криминалистические, научно-технические и тактические методы, способы и средства не теряют своего криминалистического характера и в результате этого не перестают составлять и в дальнейшем составную часть предмета криминалистической науки. Во-вторых, что неправильно считать все криминалистические научно-технические и тактические методы, способы и средства, в уголовно-процессуальном кодексе прямо не предусмотренные, незаконными. В этой связи он формулирует более подробно определенные общие требования для законности криминалистических научно-технических и тактических методов, способов и средств.

Во второй части работы автор решает вопрос, правильно ли горорить о специфических принципах предварительного производства, а если да, то каково их отношение, с одной стороны, к основным принципам уголовного производства и, с другой стороны, к принципам отдельных криминалистических методов, способов (например, к принципам планирования следствия). Автор приходит к заключению, что предварительное производство, как и каждая другая стадия уголовного производства, строится на основных принципах уголовного производства; это является выражением их общей действенности в рамках всего производства, как одного из необходимых признаков, характеризующих их сущность. Понятно, что и в стадии предварительного производства не все принципы уголовного производства находят применение в одинаковой мере и в одинаковой форме. Специфические задачи предварительного производства и специальная процессуальная форма, в которой протекает предварительное производство, обуславливают определенные особенности (спецификум), в которых реализуются основные принципы уголовного производства в предварительном производстве. Новый уголовно-процессуальный кодекс, в особенности в § 167, но и в некоторых дальнейших параграфах, определил этот специальный характер реализации основных принципов уголовного производства в стадии предварительного производства в самых общих чертах. При более глубоком исследовании становится ясным, что некоторые из этих особенностей обладают самостоятельным характером и имеют

определяющее и решающее значение для успешного выполнения целей предварительного производства, что дает право говорить (в этом точно определенном смысле) об активности, быстроте, объективности и полноте предварительного производства как о специфических принципах предварительного производства, которые в своих последствиях оказывают влияние также на принципы использования отдельных криминалистических методов и способов, применяемых при обнаружении и расследовании преступных деяний.

В последней, третьей, части автор решает вопрос, должна ли криминалистика выполнять какие-либо конкретные специальные задачи в секторе исследования причин преступности, а также в секторе предупреждения преступной деятельности, а если да, то в каком размере, и в результате этого, составляет ли исследование этих вопросов составную часть предмета криминалистики. Автор дает на этот вопрос положительный ответ. Криминалистика принимает участие в решении этой проблематики, помимо выполнения задач общепредупредительного характера, главным образом в следующем направлении: во-первых, разрабатывает общие вопросы этой проблематики (место и задачи криминалистики в этом секторе); во-вторых, разрабатывает, прежде всего для потребностей следственных органов и органов безопасности, научно-технические и тактические методы, способы и средства установления причин совершения отдельных видов преступных деяний, как руководство для как можно лучшего обнаружения причин и условий совершения конкретного деяния (имея своей целью прежде всего их устранение); в-третьих, разрабатывает для потребностей судебных экспертов методику установления некоторых причин и условий отдельных видов уголовной деятельности средствами судебной экспертизы; в-четвертых, разрабатывает мероприятия разного характера с целью предупреждения, воспрепятствования или хотя бы только затруднения преступной деятельности. Таковыми являются не только разные научно-технические мероприятия с целью охраны от преступной деятельности (от ограбления касс, складов и т. п.), воспрепятствования утаивания преступной деятельности (мероприятия, затрудняющие фальсификацию платежных средств, ценных бумаг, удостоверений личности и т. п.), некоторые научно-технические средства, которые помогают обнаруживать виновных или воспрепятствовать им в продолжении преступной деятельности (разные сигнальные устройства, телевизионные наблюдения, разные ловушки и т. п.), но и работа с рецидивистами, некоторые вопросы организации охраны имущества, правильного учета материальных ценностей и контроля их использования, организация охраны общественного порядка и т. п. Сюда относятся и некоторые вопросы развития участия трудящихся при обнаружении и расследовании преступных деяний, в частности, поскольку дело касается установления причин и условий преступной деятельности. В этой связи автор касается и вопросов криминалистических научно-технических и тактических методов, способов и средств установления специфических особенностей личности виновного и рекомендует расширение видов судебных экспертиз судебно-психологической экспертизой.

ZUSSAMENFASSUNG

Der Autor geht von der These aus, daß die Herausgabe der neuen tschechoslowakischen Strafordnung (Gesetz No. 141/1961 der Gesetzsammlung) neue Ausblicke auf einige der Strafprozeßlehre und der Kriminalistik gemeinsamen Fragen bietet; auf dieser Basis untersucht er näher die Beziehung zwischen der Kriminalistik und dem Strafprozeß, die Beziehung zwischen den Grundprinzipien des Strafprozesses, den Prinzipien des Vorverfahrens und den Grundsätzen der Ausführung der einzelnen kriminalistischen Methoden und Arbeitsweisen und schließlich die Aufgaben der Kriminalistik bei der Feststellung der Ursachen der Kriminalität ebenso wie bei der Kriminalprävention.

In dem ersten Teil der Arbeit begründet er seine Antwort auf die Frage, aus welchen

Gründen und nach welchen Kriterien die Auswahl der wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel zur gründlichen Feststellung des Sachverhalts (welche, in welchem Ausmaß, warum u.ä.) für die direkte Anführung in der Strafprozeßordnung getroffen wird. Weiters begründet er die Antwort auf die Frage, inwieweit das Wesen der von der Kriminalistik ausgearbeiteten und anempfohlenen wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel von der Tatsache beeinflusst wird, ob sie in der Strafprozeßordnung ausdrücklich angeführt sind, oder ob dies nicht der Fall ist. Er gelangt zu der Schlußfolgerung, daß sich der Gesetzgeber bei der Wahl einer bestimmten Regelung des Vorgehens der im Strafverfahren tätigen Organe in erster Linie durch das Bestreben leiten läßt, die Arbeitsweise der im Strafverfahren tätigen Organe ebenso wie die Pflichten und Rechte der Subjekte der strafprozeßlichen Rechtsbeziehungen so zu regeln, daß sie so gut als möglich den sozial-ökonomischen Veränderungen entsprächen, die beim Aufbau der reifen sozialistischen Gesellschaft und bei der Sammlung der Kräfte für den Übergang zum Kommunismus vor sich gehen, und gleichzeitig, daß die Regelung auf der einen Seite die reale Möglichkeit der schnellen und objektiven Aufdeckung und der Untersuchung jeder Straftätigkeit (die gründliche Tatsachenfeststellung), die gerechte Bestrafung der Täter (nach dem Gesetz), ebenso wie die Kriminalprävention (was alles gewisse Eingriffe in die individuelle Sphäre der einzelnen Bürger erfordert) ermögliche, auf der anderen Seite, daß wirksame Garantien für den Schutz der Rechte und der berechtigten Interessen aller Bürger, die am Strafprozeß teilhaben, gewährt werden. Ein ähnlicher Standpunkt ermöglicht es dem Autor, die kriminalistischen wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, die Arbeitsweisen und Mittel, die in der Strafprozeßordnung ausdrücklich angeführt sind, im Ganzen in fünf Gruppen einzuteilen, je nachdem welche Seite dieses grundlegenden Kriteriums sie ausdrücken. Diese Meinung begründet der Autor näher durch eine kurze Analyse jener Gründe, welche zur Änderung der tschechoslowakischen Prozeßordnung im Jahre 1956 und im Jahre 1961 führten. Was den zweiten Teil der Frage betrifft, begründet der Autor hauptsächlich folgende zwei Gedanken: Erstens, daß die in der Strafprozeßordnung ausdrücklich angeführten kriminalistischen, wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel ihren kriminalistischen Charakter nicht verlieren; aus diesem Grunde bleiben sie auch weiterhin Bestandteile des Forschungsgegenstandes der Kriminalistikwissenschaft. Zweitens, daß es nicht richtig ist, alle kriminalistischen wissenschaftlich-taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel, die im Gesetz nicht ausdrücklich angeführt sind, als ungesetzlich zu betrachten. In diesem Zusammenhang formuliert er näher gewisse allgemeine Forderungen, welche die gesetzmäßigen kriminalistischen wissenschaftlich-technischen und taktischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel erfüllen müssen.

Im zweiten Teil der Arbeit löst der Autor die Frage, ob es richtig ist, von spezifischen Grundsätzen des Vorverfahrens zu sprechen, und im positiven Falle, welche Beziehung sie zu den Grundprinzipien des Strafverfahrens auf der einen Seite, und zu den Grundsätzen der einzelnen kriminalistischen Methoden, Arbeitsweisen (z.B. zu den Grundsätzen der Fahndungsplanung) auf der anderen Seite, haben. Der Autor gelangt zur Schlußfolgerung, daß das Vorverfahren, ebenso wie jedes andere Stadium des Strafverfahrens, auf den Grundsätzen des Strafverfahrens aufgebaut ist; es ist dies ein Ausdruck ihrer Allgemeingültigkeit im Rahmen des ganzen Verfahrens, als eines ihrer notwendigen Merkmale, das ihr Wesen charakterisiert. Es ist selbstverständlich, daß sich im Stadium der Vorverfahrens nicht alle Grundsätze des Strafprozesses in gleichem Maße und in gleicher Form äußern. Die besonderen Aufgaben des Vorverfahrens und die besondere Prozeßform, in welcher das Verfahren vor sich geht, bedingen gewisse Eigentümlichkeiten (ein Spezifikum), in denen sich die Grundprinzipien des Strafprozesses realisieren. In ganz allgemeinen Zügen hat die neue Prozeßordnung, insbesondere in § 167, aber auch in einigen anderen, diese Eigentümlichkeit, wie die Grundprinzipien des Strafprozesses im Vorverfahren realisiert sind, definiert. Bei

einer tieferen Untersuchung wird ersichtlich, daß einige dieser Eigentümlichkeiten einen selbstständigen Charakter haben, ebenso wie bestimmende und entscheidende Bedeutung für die erfolgreiche Erfüllung der Ziele des Vorverfahrens, was uns dazu berechtigt (in diesem genau definierten Sinne), von der Aktivität und der Vollständigkeit des Vorverfahrens als von spezifischen Grundsätzen des Vorverfahrens zu sprechen, welche in ihren Folgen auch die Grundsätze der Anwendung der einzelnen kriminalistischen Methoden und Arbeitsweisen, welche bei der Enthüllung und Untersuchung von Straftaten benutzt werden, beeinflussen.

Im letzten, dritten Teil der Arbeit löst der Autor die Frage, ob die Kriminalistik konkrete spezielle Aufgaben auf dem Gebiet der Erforschung der Ursachen der Kriminalität oder auf dem Gebiet Kriminalprävention zu erfüllen habe; im positiven Falle, in was für einem Ausmaß, und ob das Studium dieser Fragen deswegen ein Bestandteil des Forschungsgegenstands der Kriminalistik ist. Auf diese Frage gibt er eine bejahende Antwort. Die Kriminalistik hat Anteil an der Lösung dieser Problematik neben der Erfüllung von Aufgaben allgemein präventiven Charakters hauptsächlich in folgender Richtung: erstens, bearbeitet sie allgemeine Fragen dieser Problematik (Bestimmung des Platzes und der Aufgaben der Kriminalistik auf diesem Gebiet); zweitens, arbeitet sie vor allem für den Bedarf der Untersuchungs- und Sicherheitsorgane wissenschaftlich-technische und taktische Methoden, Arbeitsweisen und Mittel der Feststellung von Ursachen der einzelnen Arten von Straftatungen als Anleitung für die möglichst erfolgreiche Aufdeckung der Ursachen und Bedingungen der konkreten vollbrachten Tat (mit dem Hauptziel ihrer Beseitigung) aus; drittens, arbeitet sie für die Bedürfnisse der Gerichtsexperten die Methodik der Feststellung gewisser Ursachen und Bedingungen der einzelnen Arten von Straftaten mittels der Gerichtsexpertise aus; viertens, arbeitet sie verschiedene Maßnahmen aus, welche dem Ziel der Prävention, der Unterbindung oder bloß der Erschwerung der Straftätigkeit dienen. Es handelt sich nicht nur um verschiedene wissenschaftlich-technische Maßnahmen zum Schutz vor Straftaten (Schutz vor Kassen- oder Lagerraub u. ä.), zur Erschwerung der Verheimlichung der strafbaren Handlungen (Maßnahmen, welche die Fälschung von Zahlungsmitteln, Postwertzeichen, Bürgerausweisen u. ä. erschweren), gewisse wissenschaftlich-technische Mittel, welche die Täter zu entdecken helfen oder ihnen die Fortsetzung der strafbaren Tätigkeit unmöglich machen (Signalisierungseinrichtungen, Beobachtung durch Fernsehen, verschiedene Köder u. ä.), sondern auch die Arbeit mit den Rezipienten, gewisse Fragen des Besitzschutzes, die richtige Evidenz der materiellen Werte und die Kontrolle ihrer Anwendung, die Organisation des Schutzes der gesellschaftlichen Ordnung u. ä. Hierher gehört auch die Entfaltung der Anteilnahme der Werktätigen bei der Enthüllung und Untersuchung der Straftaten. In diesem Zusammenhang berührt der Autor auch die Fragen der wissenschaftlich-technischen und faktischen kriminalistischen Methoden, Arbeitsweisen und Mittel zur Feststellung der spezifischen Eigentümlichkeiten der Person des Täters und plaidiert für die Erweiterung der Gerichtsexpertisen durch Hinzunahme der gerichts-psychologischen Expertise.